

**Antinomical consonance of images of death
and love in Emily Dickinson's works**

The article makes an attempt to study images of death and love in Emily Dickinson's works as well as to point out their antinomical consonance.

Key words: *subconsciousness, mythological discourse, oneiric elements, images of love and death.*

УДК 821.161.2.09:82.02

Пащенко О., пошукувач
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

КОНЦЕПЦІЯ ІСТОРІОСОФІЇ ОЛЕГА ОЛЬЖИЧА

У статті на прикладі аналізу лірики О. Ольжича розкрито основні характеристики концептуалізації історіософії поета, його вміння бачити сучасність міжвоєнного двадцятиліття крізь призму героїки минулого.

Ключові слова: *історіософія, поезія, «героїчна духовність», «національний міф».*

О. Ольжич-поет володів умінням вживатися в давно минулі епохи, відчувати і розуміти не тільки їхній зовнішній історичний характер, а й внутрішню сутність, їх думки і почуття. Ретроспективний аналіз культурно-історичних часів і порівняння їхніх основних ідей, думок і почуттів з тими, які оточують поета у сучасному житті, дає змогу авторові ввести Україну в контекст світових історичних і культурних цінностей, усвідомити й осмислити такі екзистенційні категорії, як героїзм та слава, життя і смерть, злет і падіння. Осмислення історії є тим засобом, за допомогою якого поет натякав «на підтекст сучасних проблем, особливо на потребу в українському народі простої, суворой, маломовної хоробрости, потребу «нової української людини», що про неї говорили Юрій Дараган, Юрій Липа, Оксана Лятуринська та Євген Маланюк. Ліричний герой його поезій – це муж-воїн» [7, 161].

Культуривана О. Ольжичем-теоретиком «героїчна духовність» була максимально реалізована в О. Ольжича-поета, що засвідчило «натугу змагання одиниці й цілого народу до суспільно-морального ідеалу. Це духовність героя, в якій почуття й змагання одиниці й загалу лучаться у вищу єдність, відмінну від свідомости індивідуалізму й колективізму» [9, 231]. Саме така філо-

софія «не протиставлення й не підпорядкування одиниці масі, а філософія нестримного росту особистости в ім'я спільноти» [9, 231] живить лірику О. Ольжича й інших «пражан».

О. Ольжич-поет формувався, спираючись на світогляд і світовідчуття О. Кандиби – вченого-археолога та громадсько-політичного діяча. Інтереси археолога позначилися на історіософському образотворенні О. Ольжича, що спостерегла М. Антонович-Рудницька [1, 102]. Хоч він би нарікав на «найменш улюблену Музу», тобто археологію, вона присутня у віршах «Антропологія», «Археологія», «Геологія», у циклах «Кремійнь» (1931), «Камінь» (1932), «Бронза» (1932), «Залізо» (1932), що передували поетичним збіркам «Рінь» (1935), «Вежі» (1940), «Підзамчя» (1946).

У циклах автором розкрито зміни культурно-історичних епох, а вже самі назви засвідчили, що уяву автора захоплювала прадавня історична еволюція, у перебігу якої людина вступила у двобій з природною стихією, прагнучи вийти з цієї боротьби переможцем. Це перше утвердження героїчного світогляду прадавньою людиною, яка перемагає стихію природи в ім'я життя і щастя свого роду і себе самої. Втіленням могутньої стихійності у творчості О. Ольжича виступають традиційні символи природи – річка й океан, яким протистоїть людина, її творчий чин, її звитяга. Так, у циклі «Кремійнь» людини протистоїть річці:

Все могутніша мова ріки
І щороку понуріші дні.
Та в печері, при вірнім огні,
Дві міцні і гарячі руки [9, 49].

У циклі «Камінь» це протистояння вимагає від людини ще більшого напруження сил і волі, тому уособленням стихійної сили природи тут виступає океан:

Напинайте рогожі вітрил,
Океан – прикидається злим!
Він могутні обійми відкрив
Дітям сонця і дітям своїм [9, 51].

У циклі «Бронза» вперше з'являється символічний образ меча, функціональна роль якого у творчості О. Ольжича є особливо ваговою. Ще древні римляни вірили в те, що меч завдяки своїй асоціативності з Марсом здатний охороняти від злих духів. Меч виступає символом фізичного знищення і фізичної рішучості, а також – втіленням Божественної справедливості та духовної снаги його власника [8, 320]. Меч – традиційний і незмінний атрибут воїна-борця, зброя боротьби за справедливість і зброя захисту. Як один із головних атрибутів минулого, символ меча сприяє своєрідному відродженню ідей мужності й рішучості, притаманних героям давно минулих часів:

І вогкий вітер дужими грудьми
Співає на моїм мечеві [9, 55].

Так «атрибутикою давніх епох, доісторичними, античними та середньовічними епохами поет об'єктивізує власні враження і переживання, мовби перевіряючи їх дистанцією часу, досвідом людства» [4, 133]. Посередництвом символу меча О. Ольжич об'єктивізує й так би мовити матеріалізує ідеї героїзму і слави, які бачить в українській історії протягом усіх її епох. Так, у циклі «Залізо» інтерпретовано картини грецького побуту, молодим вівчарям набридло одноманітне життя, вони прагнуть чогось небуденного, небезпечної подорожі, тому пристають на пропозицію «чужоземних купців» («Надокучили вівці і кози...»). Особливого сенсу надано символу меча чи «вороненій сталі», з якої виготовлено меч, що стає також втіленням обраного життєвого шляху воїна:

В мене над ложем мій меч в піхві, золотом битий.
Зойкнуло лезо й лягло на брунатність колін.
Лезо – свічадо, і в ньому мій вихід один –
Завтрашній похід, зелені простори і скити [9, 58].

Меч виступає і символом вояцької самопожертви «Во ім'я непомщених в чужині / Заточуся під мечами я» [9, 59]. Це особливе Ольжичеве «акцентування на «вороненій сталі» має підтекст, викликаний конкретними суспільними обставинами: для нього залізний вік асоціюється з красою подвигу, потребою героїчного вчинку для нового відродження» [4, 133]. Активне використання цього образу було зумовлене особливостями міжвоєнного двадцятиліття та змаганнями за волю і незалежність суверенної Української держави.

О. Ольжичу належить новий «національний міф» як естетичної та філософської категорії, в основу якого покладено месіанську ідею. Історіософські алузії стали обґрунтуванням цього міфу не лише в поезії митця, а й у його статтях. Осмислюючи становище України у світовому контексті, він вбачав небезпеку в її герметизмі, в ізолюваності від інших країн, бо «нація, що замикається у своїх межах, не тужить за духовою і державною експанзією, не знає імперіальної тенденції – нація нежива. ... Здорові і молоді народи не знають самообмеження». Усвідомлюючи, що «кожна культура старається переходити зо свого становища в інше, з другого боку зустрічає протидіяння (закон боротьби, експансивність)» [10, 247], О. Ольжич наголошував на потребі формування вольового характеру, здатного самоздійснитися у жорсткому світі.

У 1935 році побачила світ перша збірка О. Ольжича «Рінь» – «уважно шліфована, дбайливо скомпонована, вдумлива творчість поета-вченого і

поета-мислителя» [7, 161]. Критик І. Дубицький у рецензії на це видання переконаний, що на поезіях також помітний сильний карб науковця, «звідсіть береться ця схильність поета розглядати все з якоїсь віддаленої точки зору, з погляду якогось історичного релятивізму». Поет іноді подавав власне трактування історичних подій і постатей. Так, образ Демосфена, традиційно трактований у позитивному значенні, зображено як «лжепатетичного» оратора, який намагається відмовити Олександра Македонського від задуму завоювання світу, що стало початком зародження елліністичної культури.

На особливу увагу у збірці «Рінь» заслуговує твір «Був же вік золотий», на якому позначився фаховий інтерес археолога та теорія циклів О. Шпенглера («Присмерк Європи»), ґрунтована на світоуявленні Овідія, що спостеріг М. Ільницький [5, 139]. Не дивно, що «цей історіософічний символічний вірш у клясичній формі, написаний метром Овідієвих «Метаморфоз». Поет проводить паралель між циклом історичних епох і сприйманням їх людиною як індивідуального життєвого шляху» [11, 34]:

Є незмінна земля, і усе на ній зміна невпинна.
Золоте – на світанні, за дня вітряного – срібляне,
Мідь розтоплена – озеро те ж, в надвечірніх годинах,
І застигле залізо – вночі, у холодних туманах.

...

В дужих карбах людське неспокійне і жадібне серце,
І для цього судився довічний почвірний колобіг [9, 78].

За теорією О. Шпенглера («Присмерк Європи»), культура як один із найважливіших чинників у житті людства виражає колективну душу народу, особливості національного менталітету тієї чи іншої нації. Також, за О. Шпенглером, культура підпорядкована життєвому біографічному циклу чи своєрідному замкненому календарному циклу: народження, дозрівання, згасання і смерть. Натомість О. Ольжич «апелює до шпенглерівської ідеї культури як завершеного кола – «стиль нової доби, що завершує коло одвічне» [5, 139]. З цим не можна не погодитись, адже культуру він розуміє як один із найважливіших чинників формування націотворчого і державотворчого начала. Феномен культури, її значення у житті нації поет характеризує у ретроспективному й історичному аспекті, що дає змогу побачити і творчо осмислити основні етапи буття нації, зокрема періоди її духовного розвитку.

Разом з тим О. Ольжич розглядав концепцію колообігу з історіософського погляду, тому, обстоюючи «циклічність розвитку розмежованих у просторі та часі культурних світів», не погодився б на такі етапи еволюції – юність, розквіт, старість, «врешті-решт приречених на безповоротне розкладання в період цивілізації» [6, 95]. Тому поет полемізував з О. Шпенглером, йому

ближчими були погляди античних письменників, насамперед Овідія, сформульовані в його «Метаморфозах». Вони підкріплювалися власними спостереженнями археолога, діяльністю революціонера, переконаного у справедливості та перспективі тієї справи, якій він присвятив свої життя і творчість.

Мистецька уява О. Ольжича прагне увібрати в себе і творчо осмислити всю історію людства, дати кожному її етапові власне історіософське тлумачення і розуміння. Таким чином поет прагне представити своєрідну мистецьку концепцію української національної традиції. Він неодноразово підкреслював, що «окремою проблемою є відродження й увиразнення національної традиції, що на неї спиратиметься націоналістична культура» [9, 203].

Античність, княжа доба і козацтво складають ту джерельну основу разом із сучасною поетові епохою, на якій і з фактів якої виростає героїчний світогляд. Останній як характерна риса всієї поетики «Празької школи» складає основу Ольжичевої поезії, її головний внутрішній смисловий стрижень. Героїчний світогляд у творчості О. Ольжича – визначальний, адже, як зазначає В. Державин, «поезію Ольжича героїзм не лише скрізь тематично просякає, але й становить її творчу психічну доміную. Це організм органічний, незалежний від зовнішніх чинників і, сказати б, абсолютний» [3, 534].

Домінантні категорії «героїзму» і «героїчної духовності» – певною мірою незалежні, адже вони зумовлюють вибір тем і мотивів, визначають характер тлумачення та інтерпретації образів. Ці категорії тісно і безпосередньо пов'язані з ідеєю української нації. У поезії О. Ольжича «героїзм – це не засіб для досягнення чогось. Це вартість сама у собі. Поет переборює трагічний первінь життя через героїчну самопожертву, а не через життєвий оптимізм, бо бачить він ціль не у життєвих благах, а в духовних висотах» [11, 35].

О. Ольжич, звертаючись як історіограф до героїчного досвіду минулих віків, вважав, що «Сучасності ближчий Гомер, ніж Золя» («В авангарді героїчної доби»). Така думка позначилася на вірші «Ріки знов увійшли в береги...». Минуле, ставши філософсько-естетичним концептом, формувало уявлення про людське призначення в сучасності міжвоєнного двадцятиліття, стимулювало екзистенційний вибір, як троянцем: «Щоб плакала Андромаха / І вже вирушав Гектор».

Переконаний, що «вік героїв величний надходить», поет наділяє свого героя пасіонарними рисами воїна – аристократа духу. Під таким кутом зору О. Ольжич розглядає навіть мотив кохання, полемізуючи з П. Филиповичем, М. Зеровим та М. Рильським, його Одісей не задовольняється жодною жінкою, Каліпсо перетворюється на «хтиву і нескуту», тому він з вигуком «Нема різниць між злом і напівзлом» покидає країну феаків («Одісея»). Поет протиставляє пасивним жінкам героїчний тип, репрезентований Лукрецією –

дружиною патриція Тарквінія Коллантина, яка наклала на себе руки після того, як з неї насміявся син імператора Секстуса, викликавши своїм вчинком повстання та прихід до влади республіканців.

О. Ольжич мимоволі натякав на сучасність, яка потребувала аналогічних вчинків, здатних змінити національну історію, бо «античність для поета – це не лише мертвий холод алябастрової Атени і лжепатетика промовця – Демостена; для нього присвічують інші вартості – це мужність мислителів і мужність полководців» [11, 31]. З огляду на вірш «Одіссея» та аналогічні твори використання античних інтертекстів у ліриці О. Ольжича можна диференціювати на дві групи із зовнішніми та внутрішніми алюзіями: апеляція до богів, образів давньогрецької літератури та світогляду античних філософів [2, 42].

Поезії, вміщені переважно у збірках «Рінь» та «Підзамчя», відмінні за формою і змістом, мають спільну рису: підкреслену історіософічність. Суворе самоствердження народів у збірці «Рінь» подана через низку епізодів, в який помітне вчування у ритміку історичного часу. Історіософська лірика О. Ольжича потребує не лише знання минулих культур, а й уміння дешифрувати її, втілити в поетичні тексти. Наприклад, мотив «окриленої душі», духу кожного разу має нові нюанси. У вірші «Піхотинець» йдеться про загиблого воїна («Душа відділилась від тіла, / Що там, на майдан міським, / Врочиста така, білокрила, / Літає і в'ється над ним»), у поемі «Городок. 1932» ліричний герой проклинає тіло із кволим духом, іноді «Дух радісні пружить крила, / Випростує гострі пера» («Ясне мерехтіння кіна...»), асоціюються з метеликом («Поворот»). До речі, А. Вонторський зауважив, що давні греки називали метелика й душу одним словом η Ψυχη, а міфічну Псіхею зображали з крилами метелика [2, 48].

У поезії О. Ольжича кожна тема, ідея чи образ, маючи широку джерельну базу, набували нового і непересічного звучання, індивідуального авторського забарвлення. За спостереженням М. Антонович-Рудницької, «стимулом до майже всіх його віршів була якась конкретна подія, пригода, особисте переживання чи враження з чогось, як, наприклад, з мистецького твору, книжки, театральної вистави і т. д. Силою своєї поетичної уяви, фантазії та інвенції він переносив тему вірша у сфери археології, антропології, геології та в прerinі історичні періоди» [1, 103].

Отже, історіографічна лірика О. Ольжича – це концепція духовної органічної єдності думки і фрази, що «подає високоартистично оформлену синтезу найвищих ідейних рис і вольових прагнень українського націоналізму, поєднуючи їх у величний монумент героїчного світогляду й чину» [3, 535].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович-Рудницька М. Із споминів про Ольжича / М. Антонович-Рудницька // Український історик. – 1985 – ч.1-4 (85-88). Рік XXII. – Нью-Йорк-Торонто-Мюнхен. – С. 101–111.
2. Вонторський А. Античні мотиви в поезії Олега Ольжича / А. Вонторський // Slavica Stetinensia. – Szczecin, 1998. – № 8. – С. 39–50.
3. Державин В. О. Ольжич – поет національного героїзму / В. Державин // Українське слово: Хрестоматія укр. літ. та літ. критики XX ст.: У 3 кн. / Упоряд.: В. Яременко, Є. Федоренко, У 4-х кн. – Кн. 2 – К.: Дніпро. – 1994. – С. 534–542.
4. Ільницький М. «Відвага і любов самопосвяти» / М. Ільницький // Дзвін. – 1992. – № 11 – 12. – С. 127–135.
5. Ільницький М. Ідея циклічності культур і доля України в творчості О.Ольжича / М. Ільницький // Сучасність. – 1994. – № 11. – С. 138–142.
6. Ковалів Ю. «Празька школа»: на крутосхилах «філософії чину». / Ю. Ковалів. – К. : Бібліотека українця, 2004. –120 с.
7. Координати: Антологія сучасної української поезії на Заході. – В 2-х т. / Упорядники: Б. Бойчук, Б. Рубчак. – Мюнхен: Сучасність, 1969. – Т. 1. – 372 с.; Т 2. – 487 с.
8. Кэрлот Х. Э. Словарь символов / Х. Э. Кэрлот. – М. : Refl book, 1994. – 478 с.
9. Ольжич О. Незнаному Воякові: Заповідане живим / Олег Ольжич. – К.: Фундація ім. О. Ольжича, 1994 // Дніпро. – № 2 – 4. – 432 с.
10. Ольжич О. Цитаделя духа / Олег Ольжич. – Братислава, Пряшів, Лондон: Словацьке педагогічне видавництво, відділ укр. л-ри: Фундація ім. О. Ольжича, 1991. – 239 с.
11. Пазуняк Н. До питання тематики поезії О.Ольжича / Н. Пазуняк // За героїчну духовність. Матеріали конференції «Зарева», присвяченої Др. Олегу Кандибі – О. Ольжичу. – Нью-Йорк, 1977. – С. 27–42.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2013

Pashchenko O., Candidate for a Ph.D.

Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

Conception of historiosophy by Oleg Olzhych

In the article by the analyzing of Oleg Olzhych lyrics the basic characteristics of the conceptualization of the poets' historiosophy, his ability to see the present through the prism of the interwar twentieth heroic past are disclosed.

Keywords: *historiosophy, poetry, "heroic spirituality", "national myth".*

Концепция историсофии Олега Ольжича

В статье на примере анализа лирики О. Ольжича раскрыты основные характеристики концептуализации историсофии поэта, его умению видеть современность межвоенного двадцатилетия сквозь призму героики прошедших веков.

Ключевые слова: историсофия, поэзия, «героическая духовность», «национальный миф».

УДК 658:330

Полещук Г.Я., к.філол.н.,
Київський національний університет культури і мистецтв

ПОЕТИКА КІНОПОВІСТІ О.ГОНЧАРА “ПАРТИЗАНСЬКА ІСКРА”

У даній статті досліджується поетика кіноповісті О.Гончара “Партизанська іскра” як система зображально-виражальних засобів, що, утілюючи художню ідею, забезпечують формозмістову єдність твору. Зокрема особливу увагу приділено аналізу вищезазначеного твору на образному, сюжетно-композиційному, мовному рівнях.

Ключові слова: поетика, кіноповість, персонаж, мовні засоби, психологічний стан, сюжет, композиція.

Досліджуючи творчість О.Гончара, літературознавці особливу увагу приділяють оповіданням, повістям, романам митця. Кіносценарна спадщина письменника, зокрема кіноповість “Партизанська іскра”, потребує ґрунтовного вивчення. Саме відсутністю аналізу вищезазначеного твору й зумовлена поява даної статті, метою якої є з’ясування особливостей його поетики, що тлумачиться автором як система зображально-виражальних засобів, які, утілюючи художню ідею, забезпечують формозмістову єдність твору.

В експозиції кіноповісті “Партизанська іскра” завдяки контамінації звукового супроводу (голос диктора) і зорового ряду, репрезентованого пейзажами замальовками, О.Гончар, окреслюючи хронотоп твору (початок серпня 1941 року, Україна, зокрема село Кримка), демонструє реалії воєнного часу. Використовуючи у вищезазначеному композиційному елементі обрамлення, зокрема зображення колгоспних нив зі стиглим житом, яке поступово осипається, автор за допомогою художніх засобів драматизує презентативний час